

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

Προσφώνηση στα έγκαίνια τῆς Ἐκθεσης

*Τὰ Κέντρα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βιβλίου (15ος-19ος αἰώνας):
τυπογράφοι, ἐκδότες, σήματα καὶ ἐμβλήματα*

Μία ἐκθεση βιβλίου, στὸ πλαίσιο ἑνὸς διεθνοῦς συνεδρίου, ἔχει ρόλο συμπληρωματικὸ καὶ παράλληλο, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ παρά νὰ ὑπηρετεῖ τοὺς ἴδιους σκοπούς. Εἶναι γνωστὸ ποιοὶ θὰ εἶναι οἱ ἐπισκέπτες, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν ὅσα χρειάζονται γιὰ νὰ εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἀνακαλέσουν ὅλες ἐκεῖνες τὶς παραστάσεις ποὺ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν προσέγγιση τῶν ἐκθεμάτων, τῶν ἐνοτήτων ἀλλὰ καὶ τοῦ συνόλου τῆς ἐκθεσης, ἐπομένως ὁ «παιδαγωγικὸς» ρόλος τῶν ὀργανωτῶν μειώνεται, ἡ ἀνάγκη γιὰ πληρότητα περιορίζεται καὶ ὁ ἐπισκέπτης ἀφήνεται νὰ χαραῖξει τὶς δικές του διαδρομὲς προσέγγισης. Ἡ πρώτη περιδιάβαση τῆς ἐκθεσης μπορεῖ νὰ συμπληρώνεται καὶ μὲ ἄλλες ἐπισκέψεις στὰ περιθώρια τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου.

Τὰ ἐκθέματα ποὺ παρουσιάζουμε εἶναι βιβλία τῶν σημαντικότερων τυπογράφων καὶ ἐκδοτῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου ἀπὸ τὸν 15ο αἰώνα καὶ τὴν ἀρχετυπία ὡς τὴν Ἑλληνικὴ Παλιγγενεσία καὶ τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰώνα, μὲ τὴν ὀρμητικὴ εἴσοδο τοῦ νεωτερικοῦ βιβλίου καὶ τῆ δημιουργία τῆς ἀνεξάρτητης ἑλληνικῆς Πολιτείας. Στὴν ἀφετηρία τῆς περιόδου, ὅπως καὶ στὴ συνέχεια, οἱ Ἕλληνες τῆς Διασπορᾶς σὲ ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη, μὲ ἀναφορὰ στὸ Γένος, στὴν ὁμογένεια τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, τὸ ὁποῖο βρίσκεται κάτω ἀπὸ ξένες κυριαρχίες, ἀναζητοῦσαν τρόπους γιὰ νὰ ἀκολουθήσουν τοὺς δρόμους ποὺ ἀνοίξε ἡ ἐπανάσταση τῆς Τυπογραφίας καὶ νὰ περάσουν ἀπὸ τὰ λαμπρὰ ἢ τὰ καθημερινὰ τοὺς χειρόγραφα στὰ χαλκότυπα ἔντυπα, χρησιμοποιώντας ὅλες τὶς δεξιότητες ποὺ τοὺς χάρισε ἡ παράδοση τῆς παιδείας τους, καὶ νὰ ἀπαντήσουν δημιουργικὰ στὴν πρόκληση τῆς νέας τέχνης, ζώντας στὰ ξένα περιβάλλοντα ὅπου ἔπνεε ὁ ἄνεμος μιᾶς ἐποχῆς κοσμογονικῆς, τῆς Ἀναγέννησης. Ὁ Ζαχαρίας Καλλιέργης μὲ τὴ χάραξη τῶν στοιχείων, τὸν σχεδιασμὸ τῶν ἐντύπων καὶ τὰ τολμηρὰ ἐκδοτικὰ προγράμματα θεμελίωσε τὴν ἑλληνικὴ παρουσία στὴ νέα τέχνη: οἱ Ἕλληνες δὲν ἤθελαν νὰ περιμένουν παθητικὰ τὶς ἔμμεσες εὐεργεσίες τῆς νέας τέχνης, παρ' ὅλο ποὺ ἔβλεπαν ὅτι οἱ ξένοι τυπογράφοι χάραζαν καὶ χύτευαν ἑλληνικοὺς χαρακτῆρες γιὰ νὰ ἀνταποκριθοῦν στὴ ζή-

τηση αρχαίων και μεταγενέστερων ελληνικών κειμένων και βοηθητικών βιβλίων ελληνομάθειας.

Στήν Έκθεση αντιπροσωπεύονται τὰ κυριότερα κέντρα έκδοσης τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου, τοῦ βιβλίου γιὰ τοὺς Ἕλληνες, ὥστε ὁ ἐπισκέπτης νὰ ἔχει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ καὶ τὴ γεωγραφικὴ διάσταση τῆς ἐκδοτικῆς παραγωγῆς: ἀπὸ τὴν Ἰταλία στὴν Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ καὶ πολὺ ἀργότερα στὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη καὶ στὴν ἑλληνικὴ Ἀνατολή. Ἐπιλέχθηκαν ἐκδοτικὰ κέντρα καὶ τυπογράφοι τῶν ὁποίων ἀντιπροσωπευτικὰ βιβλία παρουσιάζονται στὶς προθῆκες τῆς Ἐκθεσης, ἐνῶ τὸ παράλληλο ἐπιτοίχιο εἰκονογραφικὸ ὑλικὸ ὑπομνηματίζει καὶ φωτίζει μὲ τὴν εἰκαστικὴ διάσταση, ἀναδεικνύοντας πτυχὲς ἀπὸ ὅσα σηματοδοτοῦν τὰ ἐκθέματα.

Ἡ Ἐκθεση, ὡς τελευταία μιᾶς μεγάλης σειρᾶς ἀμιγῶν ἐκθέσεων βιβλίου ποῦ πραγματοποιήθηκαν ἀπὸ τὸ 1976, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ καὶ μαρτυρία ποῦ κατατίθεται σὲ ἓνα εἰδικὸ συνέδριο, γιὰ τὴ χρῆση τῆς ἔκθεσης ὡς ἰδιότυπου ἐργαλείου διδασκαλίας καὶ προβολῆς τῆς ἱστορίας τοῦ βιβλίου. Εὐτυχῶς πολλὲς ἀπὸ τὶς ἐκθέσεις συνοδεύτηκαν μὲ τὴ σύνταξη καὶ τὴν ἔκδοση καταλόγων ποῦ εἶναι στοιχειώδεις καὶ τυπικοὶ καὶ σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις ὑπομνηματισμένοι, μνημειακοὶ καὶ κάποτε δίγλωσσοι. Ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα αὐτῶν τῶν προσπαθειῶν ὁ Κ. Σπ. Στάικος ἄλλαξε τὰ πρότυπα ἔκθεσης βιβλίων καὶ δημιούργησε ὄρους καὶ προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀνάδειξη τῆς εἰκαστικῆς ἀξίας τῶν βιβλίων κατὰ τὴν ἔκθεσή τους. Σὲ ἓναν βαθμὸ τὰ κατορθωμένα αὐτῶν τῶν ἐκθέσεων μαζί μὲ πλούσιο ὑπομνηματισμὸ διασώθηκαν στοὺς λαμπροὺς καταλόγους ποῦ ἐπιμελήθηκε. Χάρη στὴν ὑπαρξὴ αὐτῶν τῶν καταλόγων ἡ μαρτυρία μου, ὡς ἐπισκέπτη καὶ κάποτε ὡς συνεργάτη σ' αὐτὲς τὶς προσπάθειες, δὲν χρειάζεται ἀναλυτικότερη διατύπωση. Ἄν κάτι πρέπει λίγο περισσότερο νὰ φωτιστεῖ, εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς ἐνασχόλησής του μὲ τὸ ἑλληνικὸ βιβλίο, γιὰτὶ μπορεῖ νὰ συσχετιστεῖ καὶ μὲ αὐτὴ τὴν Ἐκθεση: ἓνας χάρτης τῆς Εὐρώπης μὲ τὰ σήματα, τὰ ἐμβλήματα καὶ τὶς προσωπογραφίες τῶν ἐκδοτῶν ἑλληνικῶν βιβλίων, ὀργανωμένων κατὰ κέντρο παραγωγῆς. Ἐκεῖνος ὁ χάρτης, προσωπικὸ του ἀφιέρωμα στὰ 500 χρόνια τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου ποῦ γιορτάζαμε τὸ 1976, «χαρτογράφηση» τὶς συλλεκτικὲς, ἐρευνητικὲς καὶ ἐκδοτικὲς τοῦ ἐνασχολήσεις καὶ πιδὸ συγκεκριμένα ὁδήγησε καὶ στὴν ἐξαντλητικὴ ἔρευνα, στὴν κοπιώδη συγγραφὴ καὶ μελλοντικὰ σὲ ἓνα νέο τοῦ βιβλίου μὲ τὸ σύνολο τοῦ εἰκαστικοῦ ὑλικοῦ, κατὰ πόλη καὶ τυπογράφο, σὲ ὅλες τὶς παραλλαγές του, ὀργανωμένο στὸν τύπο τοῦ βιβλίου ἀναφορᾶς καὶ στὸ πλαίσιο μιᾶς ἀδρῆς ἱστορίας τῆς παραγωγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου.

Ἡ Ἐκθεση εὐεργετήθηκε ἀπὸ τὴν ἐτοιμασία αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Δὲν θελήσαμε ὅμως νὰ μεταφέρουμε σὲ αὐτὴν τὶς εἰκόνες τῶν τυπογραφικῶν σημάτων καὶ ἐμβλημάτων, παρ' ὅλο ποῦ ἡ παρουσίασή τους ἔστω καὶ ἐπιλεκτικὰ ἀνοίγει ἓναν κόσμο συμβόλων καὶ ἀναπαραστάσεων, ἀρχαίων, μεσαιωνικῶν καὶ

μεταγενέστερων, με αναπαραγωγές, επιρροές και διαθλάσεις κληρονομιῶν, τὰ ὅποια γίνονται δάνεια καὶ ἀντιδάνεια, καὶ σὲ ἓναν βαθμὸν διαμόρφωσαν τὰ αἰσθητικὰ κριτήρια τοῦ ἑλληνικοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ σὲ ἐποχὲς ποὺ αὐτὰ τὰ εἰκαστικά ἐρεθίσματα ἦταν σπάνια. Ἀποφασίσαμε νὰ περιορίσουμε τὸ εἰκαστικὸ ὕλικὸ στὴν ἐπιτοίχια ζώνη καὶ στὶς προθῆκες νὰ ἐκθέσουμε πρωτότυπα βιβλία, ἐπιλεγμένα ἀπὸ τὴ Συλλογὴ Κ. Σπ. Στάικου, τὰ ὅποια ἐξασφαλίζουν αὐθεντικὲς προσεγγίσεις. Οἱ εἰδικοί ἐπισκέπτες τῆς Ἐκθεσης, οἱ σύεδροι, μποροῦν καὶ νὰ στερηθοῦν τὴ συνεκτικὴ ἀφήγησι τῶν διαδοχικῶν εἰκόνων, ἀφοῦ εἶναι σὲ θέσι νὰ τοποθετήσουν οἱ ἴδιοι τὰ προσφερόμενα ἀποσπασματικὰ στοιχεῖα στὶς συντεταγμένες τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου, διαμορφώνοντας τοὺς ὅρους γιὰ μιὰ ἱστορικὴ ἀνάγνωσι κατὰ τὴν περιδιάβασι τῆς Ἐκθεσης.